

Tisztelt Bizottság, tisztelt Hallgatóság!

Két költő művének összehasonlító elemzésekor, a reminiszenciák, allúziók esetleges felbukkanásánál elengedhetetlenül szükséges bizonyítani, hogy a két szerző közül az egyik közvetlenül olvasta, és tudatosan használta a másik alkotó költészetét. Nincs ez másképp Petőfi és Horatius esetében sem, így kellően indokolt lehet a vizsgálódás kezdetén Petőfi életének azon szakaszára koncentrálni, amikor az Augustus-kori szerző költészetével megismerkedhetett. Érdeemes lehet megvizsgálni, vajon ez a találkozás csupán egy múló pillanat, vagy annál sokkal meghatározóbb, egy egész életre szóló élmény volt-e.

Petőfi Horatius-ismeretére alapvető hatást gyakorolt a sárszentlőrinci évek alatt Lehr András, a költő latintanára. Kerényi Ferenc monográfiájából és más Petőfi-kutatók műveiből tudni lehet, hogy Lehr elvárta diákjaitól a latin nyelvű társalgást, kedvenc költője pedig Berzsenyi és annak elődje, Horatius volt. Sass Istvántól, Petőfi osztálytársától, ismerjük Petőfi kedvenc Horatius-ódáját, és tudjuk, hogy a latin költő több más versét is kívülről tudta.

Petőfi érdeklődése Horatius iránt Aszódon töltött évei alatt sem lankadt, mivel az iskolai könyvtárból gyakran hosszabb időre kikölcsönözte az *Ódákat*, később pedig saját példányt is szerezhethetett. Jókai emlékezéseiből már ismerjük ezt az úgynevezett „zseb-Horatius”-t, amelyet soproni katonáskodása idején őrségben is magánál tartott, és olvasott. Petőfi lefoglalt könyveinek jegyzékéből tudomásunk van egy másik Horatius-kiadásról is, melyet azonban a szakirodalom nem említ.

A katonaévek után Petőfi életrajzírói nem említenek további adatokat Petőfi és Horatius kapcsolatáról, mégis levelezésének áttekintése után újabb nyomokra bukkanhatunk. Nagy Imréhez írt levelében az *Ódák* egyik híres mondatával vizsgálgatódik, a Szeberényi Lajosnak küldött levelében pedig Horatius *Leveleiből* idézi a későbbi Arany-vers címéből ismert mondatot.

Nemcsak Petőfi használt levelezésében Horatiustól származó idézeteket, hanem barátja, Arany János is. E levelek az *Ódák*, az *Ars poetica* és a *Szatírák* bizonyos kifejezéseit is idézik. Ez a változatosság nem csupán Petőfi, de Arany Augustus-kori irodalomban való nagyfokú tájékozottságára utal, hiszen azt bizonyíthatja, hogy Horatius költészetét mindketten jól és alaposan ismerhették.

Az eddig mondottak alapján jogosan merülhet fel a kérdés, hogy Petőfi Horatius költésze iránti rajongása megmutatkozik-e verseiben? Vannak-e ennek idézetekben, gondolatokban esetleg szavak szintjén megfogható jelei? És ha igen, akkor melyik művek viselik magukon leginkább Horatius hatását?

A *Jövendölés* és *A helység kalapácsa* befejező sorainak elemzése azért tűnnek jó választásnak, mert bár mindkét költemény a költői halhatatlanságot jósolja meg, Petőfi életének két ellentétes időszakában íródtak. Kerényi tanulmánya szerint bár „a *Jövendölés* még nagy távlatokkal kecsegtetett, a sanyarú jelen dacára,” *A helység kalapácsa* „a költői beérkezés után [...] szándékolt hetykeséggel és a halhatatlanságot ígérő, eposzi utóhangok mintájára, hibátlan stílusérzéssel a fonákjára fordul.”

Petőfi *Jövendölés* című versében több motívum is megjelenik, amelyeket bizonyos mértékig Horatius ódáihoz is lehet kötni, mint például a *repülés*-, a *tűz*-, a *növény*-, a *méh*- és a *halhatatlanságmotívumát*. A *repülés* vagy *madármotívum* már a költemény elején megjelenik, amikor az ifjú álmaról beszél. A szárnynövesztés és az esetleges madárrá válás itt még a fiúra vonatkozik, ám az 5-6. versszakokban már a dal és a bűvös ének szárnyalásáról lehet beszélni. Ez a madárrá válás és repülés kapcsolódhat a 20. ódához, ahol Horatius arról számol be, hogy nem a megszokott és kicsiny szárny repíti az egekbe, és hogy ő, Petőfihez hasonlóan madárrá változik, és tollakat növeszt. Ebben a *carmen*ben említi Horatius Daidalos és Ikaros nevét, akik emberlétük ellenére ugyancsak magasra szálltak, valamint egy nem pontosan azonosítható énekes madarat. Nisbet és Murdoch kommentárja szerint ez a madár egy hattyú lehet, mivel a hyperboreusok neve Apollónra utal, ami pedig a hattyúmadár képzetet vonja maga után. A 2. ódában Daidalos neve ismét felbukkan, ennek jelentésére azonban később térünk ki. A 25. sorban megjelenik az előző *carmen*ben említett hattyú, amely itt már a *Dircaeum* jelző miatt egyértelműen Pindarosra vonatkozik.

A *tűzmotívum* ugyanilyen hangsúlyos Petőfi költészetében. A *Jövendölés*ben először az anya megszólításában jelenik meg, majd az ifjú serdülésének hevében. Ihletettségében az ifjú ezt átörökíti dalaiba, amivel pedig megszerzi a *hír csillagát*. A tűz nem csak ihletettségében, hanem pusztulásában is megjelenik, mi több, ez vesztének okozója. Ez a *tűz*- vagy *csillagmotívum* Horatiusnál is előtűnik az 1. *carmen* utolsó soraiban. Itt szintén a csillagokig emelkedés az egyik ismétlődő és összekötő elem. A 20. *carmen*ben explicit módon nincs szó a tüzről, mégis Daidalos és Ikaros neve a tüzet és annak pusztító mivoltát juttathatja eszünkbe. Daidalos neve a 2. *carmen*ben is felbukkan, míg azonban az előző ódában Ikaros nevének enyhítésére és a helyesen alkalmazott mesterségbeli tudás megjelenítése miatt szerepelt, addig ebben az ódában már a viaszos szárnyak erejének korlátoltságára helyeződik a hangsúly, mert aki Pindarossal kíván versengeni, az mélybe zuhanhat ikaros szárnyainak gyengesége miatt. Pindaros költészetét tehát Horatius a *tűzmotívummal* dicséri, kiemelve, hogy verseivel a gyászoló lány jegyesének lelkét és erényeit a *csillagokig* vezeti énekével.

A *növénymotívum* kevesebb, de annál hangsúlyosabb helyeken szerepel Petőfi versében. A *korona* szó használatával egyrészt a költőkoszorúzást idézheti meg, másrészt a *szívének virága* és az *életfa ága* kifejezés a költőifjú pusztulásának ad metaforikus keretet. A koszorúzás gondolata kapcsolatot teremthet az 1. *carmennel*, ahol Horatius borostyánkoszorút kér Maece-nastól. Ez a borostyán nem egyenlő a 30. *carmenben* szereplő babérlevéllel, mert míg az előbbi Dionysos és a könnyedebb műfajok koszorúja, addig utóbbi Apollónhoz és az emelkedettebb, lírai ihletettségű költészethez kapcsolódhat. Ugyanez a delphoi babér jelenik meg a 2. *carmenben* Pindaros jutalmaként. A *Jövendölés* elemzéséhez visszatérve a költőifjú sokkal nagyobb jutalmat kap, mint ami Horatius verseiben megjelenik, mert az ő koronája nem elszáradó babérlevélből, hanem örökké ragyogó napsugárból van.

A *növénymotívum*hoz szervesen kapcsolódhat a *méhmotívum* szerepeltetése. A méh nem jelenik meg a *Jövendölésben*, a *dal méze* kifejezés viszont allegorikusan arra utal, hogy a dal szerzője, a költőifjú olyan, mint egy szorgos méh. Ez a motívum jóval különlegesebbnek tekinthető, mint az eddig említettek, ezért talán szorosabb kapcsolatot mutathat Horatius költészetével és annak befolyásoló szerepével. A méh egyedül a 2. *carmenben* jelenik meg, ahol Horatius nem véletlenül a *matinus* méhhez (és a *thyma* szó miatt a mézhez) hasonlítja magát és költészetét.

A *méhmotívum* után, a *repülés* és a *tűz* által motiváltan következik a *halál*-, illetve a *halhatatlanság* kérdésköre. A *Jövendölés* 8. versszakában a *pokollal* együtt jelenik meg, utána pedig a halálos ággal és az anya panaszával kerül előtérbe. Halhatatlanságról azért is lehet beszélni, mert a haldokló költőfiú utolsó szavaiban álmának értelmezőjévé lényegül át, és számára a földi halál érdektelenné válik a hírneve halált legyőző szerepe miatt. Ez a költői halhatatlanságba vetett hit Horatiusnál is megjelenik a 20. *carmenben*, hiszen a költő nem fog meghalni; a Styx alvilági folyóját is elkerüli. Erre utal a Maecenashoz intézett felszólítás, mely szerint a „jelképes” temetésen ne sirassa őt, haszontalan díszekkel ne díszítse sírját, hiszen nem testének jár a tisztelet, hanem halhatatlan költői nagyságának. A 30. *carmenben* is megjelenik az örök hírnév, ahol Horatius arról beszél, hogy nem hal meg egészen, elkerüli a halált és a dicséretben megújulva fog növekedni, amíg a Római Birodalom fennáll, vagyis az idők végezetéig.

A *helység kalapácsának* epilógusa a *Jövendölés*hez hasonlóan több Horatius-ódával is kapcsolatba hozható, mégis a 30. *carmennel* mutat szorosabb egyezéseket, ezért elsőként ezzel az ódával kezdem az elemzést. A legszembetűnőbb hasonlóság a költemények külső és belső szerkezete. A 30. *carmen* és az epilógus is egy-egy nagyobb kompozíciónak a záró verse, ráadásul mindkét költemény négy-négy hasonló szerkezeti egységből áll, még ha más sorrendben

is jelennek meg. Az epilógus a *nagy munka* befejezésének hírüladásával kezdődik, utána a *babér* megszerzése, majd a *halhatatlanság* bejelentése következik, végül a *munkát érő pusztító erők jóslatával* zárul. A 30. *carmen* szinte ugyanezekből az elemekből építkezik, de a *monumentum* befejezésének hírüladását az azt érő *pusztító erők* és a *halhatatlanság* megfogalmazása követi, nem pedig a *laurus* (babér) megszerzése.

A szerkezeti párhuzamok mellett érdemes észrevenni a szavak szintjén megjelenő hasonlóságokat is. Az *exegi monumentum* és a *munka bevégezése* közötti megfelelés mellett sokkal érdekesebb a *babér kaszálása*. Petőfi versében a *babér* jelentése egyszerre komikusan hétköznapi és metaforikus a *kaszálás* és a *hír mezeje* miatt. Horatius ódájában a babér mindkét jelentésében megjelenik, igaz, más szavakkal. A *laurus* a növényre utalhat, a *meritum* pedig az elvont fogalomra, az *érdemre*. Megerősítőleg hathat erre a párhuzamra, hogy a latin költeményben megjelenő *coma* előzménye lehetett az epilógusban szereplő *borzas főnek*.

Térjünk át azonban a motivikus elemek vizsgálatára. A *Jövendölésben* a *babér* kapcsán előkerült már a *növénymotívum*, az epilógusban azonban ennél több szimbólum is található. Az 1232. sorban érdemes figyelni a *koszorús halom* kettőségére, mivel egyszerre utalhat az epilógus elején szerzett *babér*ra, és a sírokra helyezett koszorúra. A koszorú újra felidézheti a 30. *carmen*ben olvasható *laurust*, mellyel még szorosabbá válhat a két szerző közötti kapcsolat.

Az 1235. sorban újra megjelenik a babér, melynek elérhetetlen magasságához komikusan kapcsolódik *Zöld Marci*. A szereplővel kapcsolatban érdemes visszaidézni a *Jövendölésből* már ismert, de itt is hangsúlyosan megjelenő *halál-* vagy *halhatatlanságmotívumot*. Petőfi a temetésre vonatkozó egyszerű, hétköznapi kifejezésekkel vezeti föl a rá váró halált, ám a 30. *carmen* haláhtagadásával szemben az epilógusban az életigenlés dominál. Az élni akarás olyan erős lehet Petőfi költeményében, hogy a *halál* kimondva nem is szerepel, helyette a *gödör*, a *sírásó*, a *mécses*, a *sír* és a *koszorús halom* kifejezések utalnak a *temetésre*, és így közvetve a *halálra*. A *halálmotívum* megjelenése ellenére a vígeposz befejezése mégsem válik emelkedetté, vagy melankolikussá. Ez részben annak köszönhető, hogy a Horatius ódájában olvasható szakrális esemény, a *pontifex* lépcsőjárása helyett Petőfinél a teljesen profán és hétköznapi *szappanbuborék*, majd egy *koszorúmetafora* után a váratlan *macskaszem-hasonlat* következik. Ezek a téma emelkedettségéhez képest szokatlan költői képek komikussá teszik a *halhatatlanságról* szóló jóslatot, mégis belesimulnak a vígeposz stílusába, mivel korábban már előfordultak hasonló megoldások.

A többi horatiusi *carmen*nel kapcsolatban csak röviden szeretnék szólni, mivel azokban kevesebb párhuzamos hely található. Az 1. *carmen*ben csupán a *hedera* emlékeztet az epilógus babérjára, bár már korábban említettük a borostyán más típusú szakrális jellegét. A 20.

*carmen*ben a halál elkerülése és a temetkezési szokások lebecsülése sok hasonlóságot mutat, de ebből nem vonhatunk le messzemenő következtetéseket. A 2. *carmen* szintén alig kötődik az epilógushoz, egyedül az alvilág gyűlölete idézheti fel a *halhatatlanság* motívumát.

Mielőtt a Petőfi és Horatius versei között talált hasonlóságok összegzésére térnék, szeretném megköszönni bírálóimnak az építőjellegű kritikákat és a téma folytatására vonatkozó buzdításukat. Ezeket megfogadva a jövőben tovább folytatom a vizsgálatot, hiszen például a *Hattyúdalféle* című költemény már a címében is kapcsolódhat a 20. *carmen*hez, mint ahogyan a mű végén megjelenő *temetés*-, illetve *halálmotívum* felbukkanása is.

Összegzés gyanánt megállapíthatjuk, hogy Horatius ódái a motívumokba épülve nyomot hagytak Petőfi *Jövendölés* című versén. A *repülés*- és *madármotívum* megjelent három ódában is szorosan összekapcsolódva *Ikaros* történetével, és a *hattyú repülésével*. *Daidalos* fiának *sárnyalása* és pusztulása a *halál*- és a *tűzmotívumot* tette Horatius ódáinak szerves részévé. A *nővénymotívum* szintén több ódában is előfordult, melyek egytől egyig a *Jövendölés* részévé váltak, megerősítve azt a feltételezést, hogy Horatius ódáinak hatása megjelent Petőfi versében, ahogyan ezt a *méhmotívum* egyedisége is valószínűbbé teszi.

A *helység kalapácsa* epilógusának motívumai az eddigiek alapján elsősorban a 30. *carmen*hez köthetőek. Horatius verse azonban nemcsak motívumok szintjén, hanem külső és belső szerkezeti hasonlóságával is összhangba hozható Petőfi költeményével. Ezeknek az allúzióknak természetesen lehetett irodalmi előzménye Ovidius *Metamorphoses*ének zárszava, vagy Zrínyi *Berekesztése*, mégis okunk lehet Horatius elsőbbsége mellett érvelni, a jóval szorosabb tartalmi, gondolati és szerkezeti kapcsolat, illetve a Petőfi-életrajzból ismert költői rajongás, valamint a latin szöveg alapos ismerete miatt. A két költő irodalmi kapcsolatának vizsgálata nem volt előzmény nélküli, hiszen Ferenczi Zoltán tanulmányában már foglalkozott Horatius és Petőfi borverseinek hasonlóságával, és a *Jövendölés*ben megjelenő *repülés*-, illetve *halhatatlanságmotívum* horatiusi megjelenésével. Boross István szintén kiemelte a párhuzamot a *Jövendölés* és a 30. *carmen* között, ám az észrevétel filológiai alaposságú bizonyításával, ahogy Ferenczi, úgy ő is adós maradt.

A vígeposz recepciója alapján Petőfi műve paródia, mivel pedig a horatiusi motívumok az epilógus komikus környezetébe helyeződnek át, az ott olvasható reminiszcenciákat is célszerű paródiának tekinteni. A vígeposzban ez elsősorban nem tartalmi, sokkal inkább stílusparódia, mivel Petőfi a horatiusi gondolatokat más környezetbe és más kontextusba helyezte.

Míg Horatius emelkedett, patetikus és magasztos hangvételű ódáival kiérdemelten, szakrális és világtörténelmi szemléletű gondolatokkal terhelten egész életművéért ítelt magának

örök hírnevet, addig Petőfi a közönséges, hétköznapi témájú és a témájához kapcsolódó mezőgazdasági életből vett hasonlataival egy kocsmai verekedés megénekléséért, profán és komikus hatású epilógusban jutalmazta magát *babérkoszorúval*.

Köszönöm a figyelmet!